

Müasir müəllim və onun müasir təhsildə yeri**Lalə Asif qızı Nəcəfova***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***E-mail:** necefovalale37@gmail.com**Rəyçilər:** ped.ü.e.d., prof. H.B. Bayramov,
psix.ü.f.d., dos.U.M. Qəzvini**Açar sözlər:** təhsil, müəllim, şagird, öyrənmə, öyrətmə, interaktiv təlim, təlim üsulları, ənənəvi dərslər, müasir dərslər**Ключевые слова:** образование, учитель, ученик, обучение, обучение, интерактивное обучение, методы обучения, традиционный урок, современный урок**Key words:** education, teacher, student, learning, teaching, interactive learning, teaching methods, traditional lesson, modern lesson

İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında və inkişafında müəllimin rolu danılmazdır. Bütün dövrlərdə müəllim peşəsinin əhəmiyyəti böyükdür. Makedoniyalı İsgəndər müəllimi Aristotel haqqında demişdir: “Valideynlərim məni göydən yerə endirdi, müəllimim isə yerdən göyə qaldırdı” (5, s. 4). Müqəddəs “Qurani-Kərim” biliyə yiyələnməyin ilk rolunu oxuyub yazmaqda, öyrənməkdə görürdü. Məhəmməd peyğəmbər (s.ə.s) buyururdu ki, elm çöldə dostumuz, tənhalıqda munisimiz, köməksizlikdə yoldaşımız, xoşbəxtlik yolunu göstərənimiz, düşmənlər arasında silahımızdır. “Hazırda təhsil sistemimizin bütün sahə və istiqamətlərində ardıcıl olaraq islahat yönümlü tədbirlər həyata keçirilir. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” çərçivəsində zamanın tələbi olaraq aparılan bu işlərdə məqsəd təhsilin dayanıqlı inkişafını təmin etmək, keyfiyyətini daha da yüksəltməkdir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə təsir edən ən mühüm amillərdən biri isə tədrisin səmərəli təşkilidir. Burada əsas məqamlardan biri də müəllimin tədris prosesinə yanaşmasıdır. Tədris prosesinə iki əsas istiqamətdə yanaşma vardır və bunlar aşağıdakılardır:

1. Müəllim mərkəzli (müəllimə yönəlmiş)
2. Şagird mərkəzli (şagirdə yönəlmiş)” (1, s. 85).

Qeyd etdiyimiz hər iki növün müsbət və mənfi tərəfləri vardır. Müəllimə yönəlmiş təlim prosesində şagird passivdir. Müəllim şagirdə informasiyanı passiv şəkildə ötürür, başqa sözlə desək, dərslər daha çox məruzə şəklində keçir. Burada dahi rus yazıçısı Lev Tolstoyun bir fikrini xatırlatmaq istəyirəm. O yazırdı: “Əgər müəllim yalnız işi sevirsə, o, yaxşı müəllim olacaq. Əgər müəllim peşəsinə və şagirdə olan məhəbbətini özündə birləşdirirsə, o, kamil müəllimdir” (5, s. 1).

Şagirdə yönəlmiş təlim prosesində məktəbli artıq passiv dinləyici rolundan çıxıb, təlimin fəal iştirakçısına çevrilir. Burada əsas məqsəd şagirdə hazır materialı verməkdən yox, öyrənməyin yollarını öyrətməkdən ibarətdir. Təcrübəyə əsaslanaraq deyə bilərik ki, bu gün şagirdləri “nə” deyil, “necə” sualı daha çox maraqlandırır. Şagirdlər daha çox “necə” sualı ilə düşüdükdə onların fikirləri qol-budaq açaraq və pərvazlanır.

Müasir təhsildə öyrətmə üsulları son illər əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmişdir. Şagirdlərdən artıq parta arxasında səssiz qeydlər aparmaq deyil, dərslər aktiv şəkildə cəlb olunmaq, eyni zamanda fikir mübadiləsində fəal iştirak etmək gözlənilir. Ənənəvi sinifdə öyrənmə əzbərçilik və əzbərdən danışma ilə həyata keçirilirdisə, artıq müasir təlimdə öyrənmə interaktiv üsullarla həyata keçirilir. İnteraktiv təlim dedikdə nə nəzərdə tutulur? İnteraktiv sözünün mənası “qarşılıqlı əlaqə, fəaliyyət üzərində qurulan” deməkdir. Bu təlim zamanı şagirdlər informasiyanı passiv şəkildə qəbul etməkdən çıxır, ona verilən informasiyanı aktiv şəkildə analiz, tətbiq

edən, qiymətləndirən tərəfə çevrilirlər. Burada informasiya mənbəyi təkcə müəllim deyil, eyni zamanda şagirdlərin özləri də ola bilər. İnteraktiv təlim şagirdlərin həm problemi həlletmə, həm də tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Müasir müəllim şagirdləri hər zaman təlimə necə cəlb edəcəyini yaxşı bilir. Bunun üçün isə müxtəlif interaktiv üsullardan istifadə edir. Həmin üsullara aşağıdakıları aid edə bilərik. Beyin həmləsi, BİBÖ, Klaster, Frayer modeli, Qərarlar ağacı, Eylər-Venn diaqramı, Mozaika, Sinkveyn, 3-2-1 üsulu mütəxəssislərin qənaətinə görə, “Bu üsulun içərisindən birini nümunə göstərmək istəyirəm. Sinkveyn “beşlik” deməkdir. Bu üsulun üstünlüyü ondan ibarətdir ki, az sözlə əsas fikri ifadə edə bilmək bacarığını formalaşdırmağa kömək edir. Bəs bu üsulu necə tətbiq etməliyik? Hər hansı bir mətnin sonunda mətnin ideyasını bir neçə sözlə qısa şəkildə ifadə etmək tapşırılır. Əvvəlcə mətnin məzmunu ilə bağlı isim, sonra həmin ismi təyin edən sifət, daha sonra isə ismə uyğun üç feil və mətnin ideyasını dörd sözdən ibarət birləşmə ilə ifadə etmək tapşırılır. Sonda isə mətnin əsas fikrini yenidən bir isimlə ifadə etmək tələb olunur. Bəs, bu şagirddə hansı bacarıqları formalaşdırır.

- 1) ümumiləşdirmə
- 2) fikrin dəqiq ifadəsi
- 3) nəticə çıxarma
- 4) oxuyub anlama” (1, s. 103).

Müasir müəllim yeni təlim texnologiyalarına dərinləndən bələd olmalıdır: ənənəvi dərstdə təlim müəllim-dərslik-şagird paradinamikası ilə quruldusa, müasir dərstdə şagird-dərslik-müəllim paradinamikası üstünlük təşkil edir və şagirdlərin hərtərəfli inkişafı təmin edilir; müasir dərstdə gözlənilən nəticə, əsasən alınır; müasir dərs şəxsiyyətyönlü olur; müasir dərstdə inkişafetdiricilik əsas meyar kimi nəzərdə tutulur.

Ulu öndərimizin belə bir sözü var “Bu dünyada müəllim adından yüksək, şərəfli bir ad tanımıram”.

Müəllim bacarıqlı, işgüzar, ixtisasını dərinləndən bilən, mənəviyyatca pak, ideyaca saf, müəllimlik adını müqəddəs tutan, sənətinə ürəkdən bağlı olmalıdır. Məhz bu keyfiyyətlərə malik müəllim cəmiyyətimizə, xalqımıza layiq vətəndaş yetişdirə bilər. Öz peşəkarlığı ilə seçilən müəllim dəyişən və inkişaf edən cəmiyyətin tələbləri ilə ayaqlaşmağı bacarmalıdır. Müasir müəllim bütün yeniliklərdən xəbərdar olmalıdır. Düşünürəm ki, bütün bu qeyd etdiyimiz keyfiyyətləri özündə birləşdirən müəllim zamanın tələblərinə cavab vermiş olur. İnsanların fikir və düşüncələrinin, həyata baxışlarının formalaşmasında, dəyişməsində müəllim müstəsna rol oynamaqla bütün cəmiyyətin şüurunda dəyişiklik yaratmaq gücünə malikdir. Dünyanı dəyişən, idarə edən, tarixi yaradan dahi şəxsiyyətləri də müəllim yetişdirib. Bu, doğrudur ki, “Müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində müəllimi xarakterizə edən əsas keyfiyyətlərdən biri də, şübhəsiz ki, İKT-nin tətbiqi ilə bağlı bacarıqlardır. Bəs, bu sahədə vəziyyət necədir və necə olmalıdır? Hazırda ölkəmizdə təhsilin informasiyalaşdırılması sahəsində əhəmiyyətli addımlar atılır. Elektron məktəblər yaranır, elektron tədris resursları hazırlanır və müəllimlərin istifadəsinə verilir, təhsil müəssisələri geniş zolaqlı sürətli internet şəbəkəsinə qoşulur, İKT tədris prosesinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilir və keyfiyyətli tədrisə zəmin yaradır” (3, s. 7).

“Qeyd edirəm ki, beynəlxalq təşkilatların da imkanlarından istifadə etməklə indiyədək 40 mindən çox müəllim İKT üzrə treninqlərə cəlb olunmuş və müəyyən bacarıqlar əldə etmişlər. Lakin ümumilikdə ölkənin ümumtəhsil məktəblərində çalışan bütün müəllim heyətinin İKT bacarıqlarına yiyələnməsi ciddi bir problem kimi qarşıda dayanmışdır. Bu gün müəllimlərin İKT-dən istifadə səviyyəsi, əlbəttə, bizi qane edə bilməz. Elə etməliyik ki, hər bir müəllim İKT-dən tədris prosesində səmərəli istifadə etsin, tədrisin keyfiyyətini yüksəltsin. Axı müasir dünyada “savadlılıq” anlayışı həm də İKT sahəsində bacarıqları özündə ehtiva edir” (3, s.7).

Məqalənin aktuallığı. Məqalə müasir müəllimin təhsildə istifadə etdiyi öyrətmə üsulları və İKT-nin tətbiqi ilə bağlı bacarıqların təhlili baxımından aktuallıq kəsb edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalə müasir müəllim və onun müasir təhsildə yeri məsələlərinə həsr olunub.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Müəllimin tədris prosesində rolu, yeni təlim texnologiyalarının mənimsədilməsində aparıcı sima kimi iştirakı məsələlərinin pedaqoji aspektdən dəyərləndirilməsi baxımdan məqalə praktik əhəmiyyət daşıyır. Ondan gənc tədqiqatçılar, magistrələr yararlı bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Həsənov İ., Rüstəмова A., Babayeva N. Kurikulum. Bakı, Mücrü nəşriyyatı, 2022. 224 s.
2. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 2009, 4 dekabr.
3. Qarayeva S. Cəmiyyətdə müəllimin rolu və mövqeyi. "525-ci qəzet", 2012, 14 oktyabr.
4. Dəmirova Z.V., Dəmirov A.H., Tağıyeva S.Ş. Kurikulumun əsasları. Bakı: 2017, 199 s.
5. <https://tehsil-press.az/index.php?newsid=9070>

Л.А. Наджафова

Современный учитель и его место в современном образовании

Резюме

Современный учитель должен быть в курсе всех нововведений. Речь учителя должна быть четкой, точной, беглой и лаконичной. Учитель должен быть компетентен, деловит, глубоко знать свою специальность, нравственно чист, чист помыслами, свято хранить имя учительства. Методы преподавания в современном образовании существенно изменились за последние годы. В процессе обучения, контролируемом учителем, ученик пассивен. В личностно-ориентированном учебном процессе учащиеся должны отказаться от роли пассивных слушателей и стать активными участниками учебного процесса.

L.A. Nəcəfova

Modern teacher and their place in modern education

Summary

The modern teacher must be aware of all the innovations. The teacher's speech should be clear, precise, fluent and concise. A teacher should be competent, business-minded, deeply knowledgeable about his specialty, morally pure, pure in ideas, and keep the name of teaching sacred. Teaching methods in modern education have changed significantly in recent years. In the teacher-directed learning process, the student is passive. In the student-centered learning process, students should leave the role of passive listeners and become active participants in the learning process.

Redaksiyaya daxil olub: 12.05.2023